

ELEMENTE TEHNICE ȘI METODOLOGICE NECESARE ÎNTOCMIRII FIȘEI DE TOPOGRAFIE ARHEOLOGICĂ

EMIL IOAN EMANDI

Muzeul județean Suceava — Oficiul
pentru patrimoniul cultural național

Realizarea fișei de topografie arheologică necesită fără îndoială o cercetare complexă și dificilă atât sub raportul investigațiilor de ordin documentar cât și a celor de teren, precum și a prelucrării și selectării surselor informativ-documentare și a datării materialului arheologic descoperit. Activitatea de informare documentară și de teren face parte organică din activitatea de cercetare, care determină, alături de alți factori, nu numai dimensiunile și calitatea fișei, dar și urmărirea unor teme complexe de investigare. Complexitatea fișei de topografie arheologică implică o cercetare interdisciplinară, care nu poate fi realizată decât printr-o informare de ordin geografic, topografic, toponimic, istoric, demografic și arheologic, necesară elaborării unui sistem de principii și metode de investigație adecvate întocmirii fișei. Aceasta implică măsuri de studiere și organizare a transferului de informații nu numai pe traseul generare-diseminare-receptare ci și în toate momentele și fazele care impun completarea fișei. Fiind o disciplină relativ nou constituită, topografia arheologică se situează la interferența dintre științele istorice, geografice și cele exacte, cu care realizează legături intime. Ea face apel la concursul lor și totodată constituie o sursă de informare complexă pentru alte științe.

Pentru o mai bună informare și deprinderea unor metode proprii de lucru, este necesară, pe de o parte, cunoașterea cercetărilor pe plan european în acest domeniu, iar pe de altă parte, consultarea monografiilor arheologice, a celor geografice precum și a periodicelor de specialitate. În acest sens, în raporturile directe ce se stabilesc între cel care întocmește fișa și cantitatea și calitatea informațiilor cerute de rubricile acesteia intervin, în diferite etape ale întocmirii ei, o serie de bariere ale transferului de informații din domenii diverse (bariera necunoașterii, a limbajului controlat — științific, a orizontului pregătirii). Dar, ceea ce este hotărîtor, pentru elaborarea unei fișe este înțelegerea caracterului unitar al activității și necesitatea de a stabili o strategie a informării (informarea periodică organizată, prelucrarea permanentă a cunoștințelor acumulate). Concepția și realizarea unei asemenea fișe de

topografie arheologică presupune cunoașterea laturilor metodologice, care cuprind atît un sistem de principii, cît și unul de metode necesare întocmirii fișei de evidență.

La baza acestui sistem de principii și metode stă, în primul rînd, metoda observației directe, realizată atît în cadrul documentărilor, cît și a celor de teren. Dintre principiile care stau la baza întocmirii fișei de topografie arheologică, relevăm pe cele mai importante :

FISA DE TEREN

1. LOCALITATEA
2. LOCALIZAREA LOCULUI
3. DESCRIEREA GEOGRAFICĂ ȘI GEOMORFOLOGICĂ
4. ASPECTUL SUPRAFETEI SOLULUI
5. HIDROGRAFIA
6. VEGETAȚIA
7. TIPUL DE SOL
8. ÎNTINDEREA AȘEZĂRII
9. PUNCTE DE REPER FIX ÎN TEREN
10. STAREA DE CONSERVARE A AȘEZĂRII
11. NUMELE PERSOANEI CARE A FĂCUT DESCOPERIREA
12. EXPLOATAREA CONTEMPORANĂ A ZONEI
13. PROPRIETARI ANTERIORI ANULUI 1962
14. PERSPECTIVELE ARHEOLOGICE ȘI TURISTICE

Fig. I

1. *Principiul divizării*, axat pe clasificarea și regionarea reliefului din zona cercetată, aceasta constînd din analiza hărților topografice, cadastrale vechi și noi, în vederea zonării și familiarizării cu semnele convenționale, dar și de studiere a formelor de relief, a rețelei hidrografice, a vegetației, a solului, precum și a altor elemente social-economice caracteristice zonei.

2. *Principiul repartiției spațiale*, pe baza căruia se urmărește în primul rînd stabilirea masei elementelor componente sau a celor dominante din teren precum și zonalitatea intra sau azonalitatea geografică a răspîndirii urmelor de cultură materială pe formele specifice de relief.

3. *Principiul scalării (scării)*, necesar pentru cunoașterea și reprezentarea spațiului zonal analizat, fie în detaliu, fie în general, pe diferite trepte taxonomice de relief.

4. *Principiul structuralității*, impune cunoașterea noțiunilor științifice specifice, legate de toponimie, geografie matematică, arheologie, necesare completării rubricilor din fișă.

5. *Principiul conexiunii*, presupune că la baza oricărui fenomen istoric și geografic din zonă trebuie avută în vedere corelația sa cu celelalte fenomene, cu care vine în contact atît în spațiu, cît și în timp.

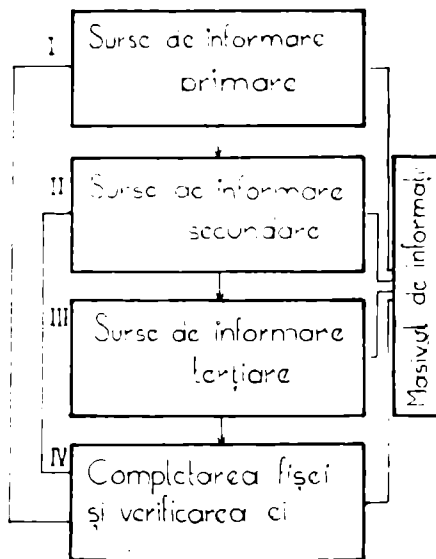
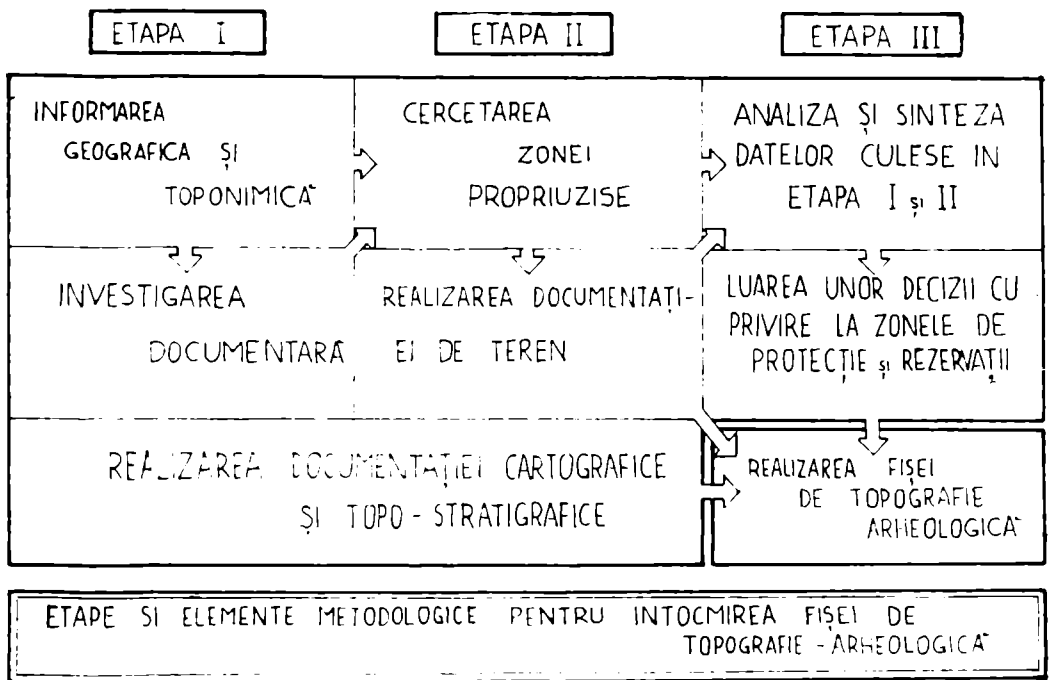

Fig. II

6. *Principiul cauzalității* este indispensabil în întocmirea fișei, el conducându-ne la stabilirea corelațiilor dintre mediul geografic și cel istoric. Relevînd o serie de aspecte ca : cele legate de proprietarii anteriori, de exploatarea contemporană a locului, de valorificarea turistică a zonei, de efectuarea unor săpături arheologice prioritare și de urgență, acestui principiu i se impune o tratare riguros științifică.

Sistemul topografic-arheologic și componentele sale

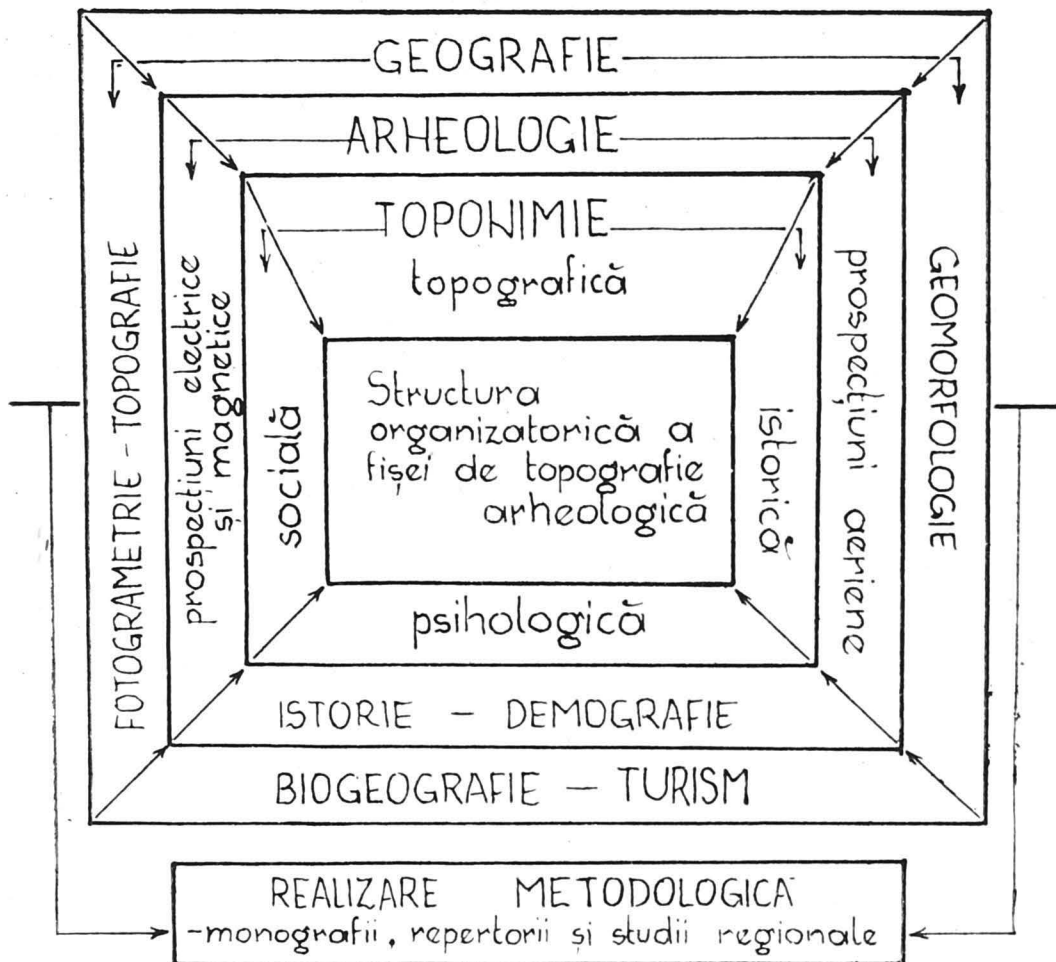

Fig. III

7. *Principiul cronologic* impune ca oricărui fenomen istoric care se petrece și evoluează în timp să i se precizeze foarte bine datarea și succesiunea culturilor materiale de pe aceeași suprafață, marcată sau săpată.

8. *Principiul corelării documentare cu cercetările de teren* ne conduce la descriere și comparație, la explicare, analiză și sinteză a tuturor datelor adunate, avînd drept scop finalizarea teoretică și practică a fișei de topografie arheologică.

În baza principiilor enunțate mai sus, putem stabili cîteva elemente metodologice, practice, de întocmire a fișei de topografie arheologică. În acest sens, se pot distinge trei etape, pînă la finalizarea fișei, fiecare etapă avîndu-și metode și principii proprii de cercetare.

ETAPA I — A *Documentarea prealabilă prospectării*, care cuprinde mai multe faze de lucru, cu metode specifice de cercetare.

1) *Regionarea zonei geografice* de cercetat și depistarea documentației cartografice. Analiza hărților topografice (1 : 25.000) a celor cadastrale vechi și noi, a hărților pedologice, a celor biogeografice și chiar geologice. Procurarea ridicărilor topo, dacă s-au efectuat în zonă.

2) *Investigarea documentară* devine reală numai prin confruntarea directă cu necesitățile exacte de informații cerute de rubricile fișei (anexa IV). Identificarea și selecționarea surselor documentare impun cunoașterea obiectivului arheologic supus cercetării, extinderea informării la surse diverse de documentare, nivelul de organizare a muncii de cercetare și fișare. Sursele de informare necesare întocmirii fișelor pot fi clasificate în trei tipuri :

— *primare*, care pot fi : corpusul de documente, publicații și periodice arheologice, raportate de cercetare, lucrări statistice, și cu caracter toponimic) ;

— *secundare*, din care fac parte, dicționarele, repertoriile bibliografice, monografiile sătești, listele cu rezervațiile arheologice anterioare anului 1944 și cea din anul 1955 ;

— *tertiare*, în care se includ planuri de săpătură, hărți, fotografii, ridicări topo, consultarea fișelor arheologice cu obiecte descoperite pe locul cercetat și informațiile verbale provenite de la alți cercetători.

În activitatea de informare curentă aceste tipuri de surse se interferează permanent. Aceasta ne conduce la stabilirea a cel puțin patru condiții necesare de acces la sursele documentare : capacitatea selectivă, formație poliglotă, orizont științific larg și capacitate de selecție și sinteză.

Pregătirea metodologică a acestei prime etape este hotăritoare pentru bunul mers, a celei de a doua etape de lucru, căci esențialmente rămâne să știm ce căutăm și să stabilim cum căutăm.

ETAPA II-A *Prospectarea terenului (perieghezele)*. După ce în prealabil, documentația a fost adunată și prelucrată, extrăgându-se informațiile necesare întocmirii fișei (în acest sens este bine să se întocmească un fișier alfabetic pe sate, pentru stocarea informației în mod separat), începem a cerceta terenul prin periegheze. Și în cadrul acestei etape distingem mai multe faze, cu metode diferențiate de lucru.

1) *Echiparea și pregătirea uneltelor de lucru* : hărți topografice și cadastrale, busole, rigle, ruletă, ghem sfoară (300 m), echer, carnet de teren, teodolit.

2) *Deplasarea și contactul cu autoritățile* : constă din convorbiri purtate cu cei care cunosc istoria locului, privind valorificarea monumentelor arheologice și istorice din punct de vedere științific și turistic, a constituirii unor muzee sătești sau școlare etc. Consultarea unor monografii în manuscris, aflate la școală sau la Consiliul popular, registre, acte, colecții școlare și particulare de obiecte arheologice etc. Discuții asupra toponimelor actuale, existente în zonă, notarea și cartarea lor.

3) *Cercetarea zonei propriu-zise*, care constă din : observații geografice și geomorfologice asupra microreliefului din zonă ; recoltarea vestigiilor arheologice de pe suprafața cercetată ; măsurarea suprafeței cu urme de cultură materială față de un reper fix, sau dacă suprafața este mică ca întindere, se poate marca și măsura ; marcarea pe harta

FIȘA ANALITICĂ DE EVIDENȚĂ Nr.

D.P.C.N. nr.

H.C.M. nr. / poziția

1. Județ	2. Municipiu/oraș/comună	3. Sat	4. Denumiri vechi	5. Toponim specific																															
6. Toponim antic/medieval cert presupus		7. Localizare cartografică			8. Indicații cadastrale																														
		1: 25.000	1: 10.000	1: 5.000																															
9. Fotografii aeriene																																			
10. Forme de relief			11. Localizare sumară																																
13. Epoca Perioada Cultura Secol(ele)	12. Caracterul stațiunii																																		
	Așezare																Necropolă																		
	Civilă					Militară					Specială						Plană					Tumulară					nedeterminat	drumuri	pod	apeduct, canal	valuri, brazde, troiene	urme de agricultură	depozit	tezaur	obiecte izolate
	urbană		rurală			castru		cetate		fort	minăstire	biserică	atelier	carieră, mină	incinerat	inhumat	mixtă	izolat	incinerat	inhumat	mixtă	izolat													
fortificată	deschisă	fortificată	deschisă	fermă	piatră	pământ	piatră	pământ	piatră	pământ																									
Nr.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32			
14. Dimensiuni suprafața		15. Mențiuni speciale																																	
16. Fișa de monument nr.		17. Rezervații anterioare 1944					18. Îngrădiri, dimensiuni suprafața					19. Lista HCM 661/1955					20. Lista DPCN/1975																		
21. Fișelede obiect nr.																																			
22. Urgente																								23. Pază											

24. Proprietar(i) actual(i)		25. Proprietar(i) anterior(i)		
26. Exploatare contemporană				
27. Valorificare turistică—existentă		apropiată	de perspectivă	
28. Săpături arheologice				
29. Bibliografie				
30. Documentație internă			Deținători	
31. Documentație catrografică		Scara	Deținători	
32 Propuneri	Rezervație definitivă	Rezervație temporară	Zonă apărută	Zonă de interes arheologic
	33. Zonă de protecție	34. Rezervație peisagistică	35. Anexe	
36. Fișă întocmită de:				
Numele și prenumele		Funcția	Data	Semnătura
37. Fișa verificată de:				
Numele și prenumele		Funcție	Data	Semnătura

topografică și cea cadastrală a punctului de cultură materială prin determinarea coordonatelor geografice și rectangulare; măsurarea lungimilor; determinarea ariilor; completarea fișei de teren (anexa I privind solul, vegetația, exploatarea contemporană, hidrografia etc; ridicări topo expeditive (determinarea pe hartă a punctului de stat, efectuarea unui tur de orizont, jalonarea unui aliniament, determinarea unor puncte prin procedeul intersecției, măsurarea unghiurilor verticale etc.); fotografierea zonei în care, în mod obligatoriu, trebuie să fie cuprins în obiectiv un reper fix; ridicarea stațiunii arheologice în teren cu aparatul.

La aceste procedee metodologice se poate adăuga, deocamdată teoretic, și folosirea metodelor și tehnicilor moderne constînd din: prospecțiuni aeriene și fotogrametrice, prospecțiuni electrice și magnetice, procedee de analiză cantitativ-matematice, care să asigure cercetării o analiză mai detaliată și mai amănunțită, necesară întocmirii cît mai complete și mai riguroasă științifice a fișei de topografie arheologică. Tocmai de aceea înclinăm să credem că și calitatea rezultatelor finale, transpuse pe fișa de evidență topografică atîrnă în bună măsură de calitatea observațiilor efectuate în cercetările de teren.

ETAPA III-A *Analiza și finalizarea fișei*, care constă din: prelucrarea tuturor datelor extrase și culese din prima și a doua etapă și are drept scop completarea cu datele necesare fișei de topografie arheologică. Individualizarea corectă a informațiilor, corespunzătoare fiecărei rubrici din fișă, în cadrul procesului de completare a ei, canalizează accesul nu numai la informațiile sintetice, dar și la cele bibliografice speciale. Și în cadrul acestei etape putem distinge mai multe faze de lucru (anexa II).

1) *Selectarea materialului arheologic* descoperit în periegeze și datarea sa.

2) *Pregătirea documentației* topo-stratigrafice și a datelor anexe, care trebuie să însoțească fișa.

3) *Luarea unor decizii* pe baza analizei tuturor datelor informaționale privind propunerile pentru declararea zonei sau a monumentului ca rezervație definitivă sau temporară, rezervație peisagistică sau zonă de protecție.

4) *Completarea fișei propriu-zise* cu datele necesare obținute din prima și a doua etapă.

Din totalitatea acestor elemente de metodologie ridicate în lucrarea de față (care pot fi îmbunătățite și adăugate) reiese clar că realizarea și completarea fișei de topografie arheologică trebuie privită ca o concepție structuralist-interdisciplinară, cauzală și complexă, cu metode și tehnici de realizare diverse, avînd drept scop imediat întocmirea, pe cît e posibil, a unei fișe de evidență topografică cît mai completă (anexa III).

Aplicarea în practică a acestor principii și metode enunțate mai sus se poate realiza printr-o analiză și sinteză spațială a tuturor factorilor naturali geografici, istorici și arheologici în interconexiunea lor, avînd drept scop nu numai întocmirea fișei de topografie arheologică, dar și urmărirea unor teme de cercetare ca: realizarea unor repertorii

arheologice, cercetarea unor probleme de demografie istorică etc. În acest sens, studierea unor probleme (în special pentru evul mediu) legate de demografia și implicațiile satelor dispărute, prezintă o importanță deosebită privind locuirea zonei în diferite perioade istorice. Amplasarea exactă a localităților dispărute, care nu figurează pe nici o hartă, identificarea vetrelor vechi de sate menționate documentar, fie în perioada care coincide cu prima atestare documentară, fie anterioară sau posterioară acesteia, se pot realiza în primul rând prin întocmirea fișei de topografie arheologică, aceasta fiind de un real folos pentru stabilirea unor date demografice care privesc zona cercetată. De asemenea, se impune realizarea unui repertoriu arheologic bazat tot pe întocmirea fișei de evidență topografică, aceasta fiind o necesitate obiectivă cerută de însăși caracterul tot mai organizat și planificat al săpăturilor arheologice din țara noastră.

ELEMENTE TOPOGRAPHISCH-ARCHÄOLOGISCHER DOKUMENTARISCHER UND TECHNISCHER METHODOLOGIE BEI DER ERSTELLUNG DER ARCHÄOLOGISCHER TOPOGRAPHIE — KARTEIKARTEN

ZUSAMMENFASSUNG

Die archäologischen Topographiearbeiten stützen sich auf speziell-typisierte Karteikarten, welche materielle Informationsgrundlagen für die Evidenzhaltung darstellen.

Um eine wissenschaftliche Evidenzhaltung erzielen zu können, muss unbedingt eine Vereinheitlichung der in der Kartei verwendeten Terminologie gesichert werden. Der Verfasser beschreibt einige spezifische Aspekte dieses Evidenzbereiches und entwickelt eine Methodologie zur Herstellung der Karteikarten.

Die Normierung der in der topographischen Evidenzhaltung verwendeten Terminologie stellt eine wesentliche Voraussetzung für eine spätere elektronische Datenverarbeitung auf diesem Gebiete dar.